

نگاهی به راهبردهای اصلی بخش کشاورزی
در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه
در بیست‌سال گذشته

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار.....
۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	بیان مسئله و ضرورت انجام تحقیق.....
۴	اهداف و سؤالات تحقیق.....
۴	پیشینه پژوهش.....
۵	روش تحقیق.....
۶	روش‌شناسی در شناخت و گزینش استراتژی‌های بخش کشاورزی طی چهار برنامه پنج‌ساله توسعه.....
۷	کارکرد استراتژی به تفکیک عناصر اصلی تشکیل‌دهنده.....
۸	ارزشگذاری عناصر در مفهوم استراتژی.....
۱۰	رویکردها و انتخاب استراتژی‌های بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه براساس امتیازات.....
۱۱	تجزیه و تحلیل کارشناسی از رویکرد سیاست‌های بخش در برنامه‌های اول تا چهارم.....
۱۲	ارزیابی اعتبار پیش‌فرض‌ها و اثربخشی استراتژی‌های منتخب.....
۱۳	پیش‌فرض‌ها و مؤلفه‌های اثربخشی استراتژی‌های یازده‌گانه.....
۲۱	ارزیابی اعتبار پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی حمایت از بخش کشاورزی.....
۲۲	ارزیابی اعتبار پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی مدیریت اقتصادی بخش آب و کشاورزی.....
۲۳	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی.....
۲۴	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی مدیریت الگوی کشت.....
۲۵	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی مدیریت بهینه منابع آب.....
۲۶	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی تأمین منابع مالی بخش کشاورزی.....
۲۷	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی محوریت بخش کشاورزی.....
۲۸	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی تأمین و ارتقای امنیت غذایی.....
	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی حفاظت از منابع محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی.....
۲۹
۳۰	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی انتقال آب.....
۳۱	ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی.....
۴۰	جمع‌بندی.....
۴۲	نتیجه‌گیری.....
۴۳	پیشنهادها.....
۴۴	منابع و مأخذ.....

نگاهی به راهبردهای اصلی بخش کشاورزی در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه در بیست‌سال گذشته

پیشگفتار

بهره‌برداری مطلوب از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های ملی در بخش کشاورزی علاوه بر نقش مثبتی که در فرآیند توسعه اقتصادی دارد، بسترهای مورد نیاز برای تحقق امنیت غذایی را نیز در کشور فراهم می‌کند.

اهمیت و ضرورت توجه به استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه به لحاظ اهمیت روزافزون این بخش در اقتصاد ملی است و به همین لحاظ ارزیابی استراتژی‌های این بخش در مقاطع تدوین و تنظیم برنامه‌های توسعه، امکان شناخت کاستی‌های فرآیند توسعه ملی از یکسو و تصحیح روندها ازسوی دیگر را فراهم می‌سازد.

گزارش حاضر خلاصه‌ای از پژوهشی مفصلی است که استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی در چهار برنامه پنج‌ساله توسعه اول تا چهارم را در چارچوب اصول مدیریت استراتژیک مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد در اسناد قانونی چهار برنامه پنج‌ساله توسعه بیش از یکصد مورد خط‌مشی، سیاست و راهکار اجرایی مربوط به توسعه بخش کشاورزی، مورد توجه مجلس شورای اسلامی قرار گرفته است که از این مجموعه تعدادی در سطح استراتژی، نقش راهبری بخش را ایفا کرده‌اند و لذا مبنای ارزیابی قرار گرفته‌اند.

ارزیابی استراتژی‌ها براساس مؤلفه‌های کنترل استراتژیک انجام پذیرفته است تا نتایج آن قادر باشد برای تصمیم‌گیران در سطح مدیریت کلان کشور، در آستانه برنامه پنج‌ساله توسعه، علائم مناسب و تعیین کننده را اعلام کند.

چکیده

جمهوری اسلامی ایران با اجرای چهار برنامه پنج‌ساله توسعه فرآیند توسعه ملی را در دو دهه اخیر پی گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه، مجلس شورای اسلامی مجموعاً مضامینی را تحت عنوان خط‌مشی، سیاست، راهکار اجرایی و... مواد قانونی و تبصره‌ها برای توسعه بخش کشاورزی، تصویب و به قوه مجریه ابلاغ نموده است. از بین تعداد

زیادی از مضامین، ۱۰۵ مورد ارتباط نسبتاً زیادی با بخش کشاورزی داشته که با بررسی آنها و با معیار قرار دادن اصول مدیریت راهبردی و تبیین عناصر تشکیل‌دهنده مفهوم استراتژیک، بالغ بر ۱۱ مورد از مستندات قانونی بخش کشاورزی در چهار برنامه پنج‌ساله توسعه به‌عنوان استراتژی توسعه، شناسایی و مورد ارزیابی راهبردی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که استراتژی‌های منتخب و مشروح زیر به طرق متفاوت در هر چهار برنامه توسعه مورد توجه بوده است:

- حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی،
 - مدیریت اقتصادی بخش آب و کشاورزی،
 - خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی،
 - مدیریت الگوی کشت براساس اولویت‌ها،
 - مدیریت بهینه منابع خاک و اراضی زراعی،
 - تأمین منابع مالی توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی،
 - محوریت بخش کشاورزی در اقتصاد ملی،
 - تأمین و ارتقای امنیت غذایی در کشور،
 - حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی کشور،
 - ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی انتقال آب،
 - توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی در کشور.
- ارزیابی پیش‌فرض‌ها و اثربخشی راهبردها موضوعی است که به تفصیل بحث شده و علامت‌های مناسبی را برای برنامه‌های آتی می‌دهد.

مقدمه

پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، برای مدیریت بخش کشاورزی این فرصت را فراهم ساخت تا در راستای منویات خردمندانه رهبر کبیر انقلاب، امام خمینی (ره) تلاش‌های فراوانی را با استفاده از ظرفیت‌های کشور برای توسعه بخش کشاورزی معمول دارد.

امام خمینی (ره)، در تحلیل سیاست‌های رژیم ستم‌شاهی، همواره به موضوع ظرفیت‌های بالقوه کشور در تأمین مواد غذایی در داخل و ضرورت دستیابی به خودکفایی به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای کشور و ازجمله استقلال اقتصادی اشاره می‌نمودند که با پیروزی انقلاب اسلامی، تلاش به تحقق این مهم، در دستور کار نظام اسلامی قرار گرفت.

با اتمام جنگ تحمیلی، برنامه پنج‌ساله اول توسعه کشور به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد، این برنامه مشتمل بر دو جلد در سال ۱۳۶۸ به تصویب رسید، در جلد اول، راهبردها و سیاست‌ها

و... و در جلد دوم، وضع موجود بخش‌ها، منابع و مصارف و... به همراه سیاست‌های توسعه بخش‌ها و زیربخش‌ها و بعضاً فعالیت‌ها و... نیز مورد توجه و تصویب قانونگذار قرار گرفت. رویکرد برنامه اول به موضوع روستا و کشاورزی در شرایطی نسبتاً پرننگ بود که مسئله محوریت بخش کشاورزی در اقتصاد کشور به موضوعی بحث‌انگیز در بین کارشناسان تبدیل شده بود. در پی آن طرفداران نظریه اتکا به کشاورزی در اقتصاد ملی، در تدوین و تصویب برنامه دوم در دولت و مجلس تلاش کردند تا این مسیر تداوم یابد لکن تعامل و تقابل نظریه‌ها عمیق‌تر و به برنامه سوم نیز کشیده شد. این تعامل نظریه‌ها در توجه به بخش کشاورزی و روستا در راهبردها و سیاست‌های برنامه چهارم توسعه به شکل ویژه‌ای در ساختار کلی و اجزای برنامه چهارم به منصفه ظهور رسید.

براساس رویکرد نظارت راهبردی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اعتبارسنجی، پیش‌فرض‌های تدوین استراتژی‌های فوق و همچنین مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی اثربخشی ناشی از اجرای این استراتژی‌ها، تبیین و نسبت به تجزیه و تحلیل کیفی و کمی آنها اقدام شد.

در اعتبارسنجی پیش‌فرض‌ها و اثربخشی استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی، موارد زیر ارزیابی گردید:

- درجه اعتبار پیش‌فرض‌های محیطی و بخشی و ضرورت استمرار استراتژی پیش‌فرضی‌هایی که هم اکنون دو دهه از تصویب و اجرای آنها گذشته است.

- میزان اثربخشی ناشی از اجرای استراتژی‌های توسعه در چهار برنامه پنج‌ساله در جامعه هدف. بدین منظور تلاش شد با بهره‌گیری از ظرفیت‌های پژوهشی انجام شده و قابل دسترس در مراکز تحقیقاتی و پژوهشی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد نظر تجزیه و تحلیل شوند که نتایج نهایی حاصل از آن در ادامه تشریح خواهد شد.

بیان مسئله و ضرورت انجام تحقیق

راهبردهای بخشی و فرابخشی در چهار برنامه پنج‌ساله توسعه، علاوه بر اینکه متأثر از رویکردهای کلی دولت‌ها و مجلس‌ها به تجزیه و تحلیل از وضع موجود و ترسیم افق‌های توسعه ملی بوده است، در متن خویش نیز نگرش‌های مختلفی را به توسعه بخش کشاورزی و نوعاً توسعه روستاها که بسترهای اصلی توسعه کشاورزی هستند ترسیم نموده است. بررسی و بازنگری روند و رویکرد راهبردهای توسعه بخش کشاورزی، علاوه بر اینکه امکان تجزیه و تحلیل تحولات کشاورزی کشور در دو دهه اخیر را فراهم می‌نماید در تدوین و اجرای مناسب‌تر راهبردهای

توسعه این بخش در برنامه‌های توسعه‌ای آتی نیز مؤثر است.

هم‌اکنون پس از گذشت سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، صرفنظر از اینکه موضوع خودکفایی در محصولات اساسی کشاورزی و ارتقای تأمین امنیت غذایی و ارتباط آن با موضوع امنیت ملی به مثابه یک راهبرد مهم در کشور تلقی می‌شود، ارزیابی عملکرد مدیریت بخش کشاورزی از یکسو و پایداری در فعالیت‌های تولیدی، اشتغال، توسعه روستاها و رفع فقر و محرومیت جامعه روستایی و... ازسوی دیگر از جمله دغدغه‌های مدیریت کلان کشور محسوب می‌گردد، لذا مسئله این پژوهش با درک مشکل فوق، «چگونگی تحقق راهبردهای توسعه بخش کشاورزی در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه و تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از عملکرد آن» است.

در ارتباط با ضرورت انجام تحقیق باید گفت که توسعه کشاورزی، ضمن اینکه امکان بهره‌برداری بهینه از منابع آب و خاک و منابع انسانی مستقر در مناطق روستایی را فراهم دارد در ایجاد ساختار اقتصادی مناسب و روند مطلوب توسعه ملی کشور نیز تأثیرات غیر قابل انکاری را خواهد داشت به‌گونه‌ای که فراهم‌سازی آمایش مطلوب سرزمین را در پی خواهد داشت. لذا ارزیابی راهبردهای توسعه بخش کشاورزی، ضمن اینکه علائم لازم را برای مدیریت کلان بخش کشاورزی ارائه خواهد داد از امتیاز راهنمایی برای اصلاح فرآیندهای توسعه ملی نیز برخوردار است.

اهداف و سؤالات تحقیق

هدف این پژوهش طبقه‌بندی مجموعه راهبردها، سیاست‌های کلان، بخشی و...، تکالیف قانونی بخش کشاورزی در اسناد برنامه‌های پنج‌ساله اول تا چهارم توسعه و انتخاب راهبردها در چارچوب اصول مدیریت راهبردی به دنبال تجزیه و تحلیل چگونگی تحقق راهبردهای بخش کشاورزی است. اینکه ترتیب سیاستگذاری در قوانین برنامه پنج‌ساله توسعه برای بخش کشاورزی چگونه بوده و چگونگی تحقق راهبردهای توسعه بخش کشاورزی از سؤالات این پژوهش است.

پیشینه پژوهش

از آنجایی که راهبردهای بخش کشاورزی یکی از پرمناقشه‌ترین مباحث کارشناسی و مدیریتی کشور درخصوص رویکردهای توسعه ملی در سه دهه گذشته بوده است این موضوع همواره مورد توجه نظریه‌پردازان، محققان، پژوهشگران، دانشگاهیان و مؤسسات تحقیقاتی و مدیران دستگاه‌های دولتی بوده و گزارش‌ها و رساله‌های متعددی در این زمینه تدوین و انتشار یافته است. بدین ترتیب انتظار می‌رود اطلاعات مناسب و لکن پراکنده‌ای در زمینه موضوع تحقیق در کشور وجود داشته باشد.

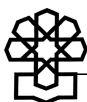
از منظری که این تحقیق با توجه به اهداف در پی آن است، مطالعه و یا پژوهش خاصی در کشور صورت نگرفته است. البته می‌توان به گزارش‌های مستندی اشاره نمود که توسط نهادهای رسمی تهیه و تدوین شده است و لکن این اسناد بیشتر جنبه کمی و ارزیابی عملکرد دارند. با این وجود از این گزارش‌ها در انجام تحقیق به‌عنوان مستندات استفاده گردید. نکته حائز اهمیت نگاه تحلیلی از بُعد مدیریت کلان و راهبردی با هدف اصلاح فرآیندهای توسعه ملی و طبقه‌بندی مجموعه راهبردها، ترتیب و چگونگی تحقق این راهبردها موضوعی است که پژوهش به دنبال آن است.

روش تحقیق

روش تحقیق زمینه‌ای - موردی و از جمله روش‌های توصیفی است و مهمترین هدف این روش تحقیق، تجزیه و تحلیل و توصیف پدیده‌ای معین، یعنی راهبردها و میزان تحقق آن است. در این روش با جمع‌آوری اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق، به توصیف چگونگی متغیرهای پژوهش پرداخته شد.

ابتدا مطالعه اکتشافی با استفاده از روش کتابخانه‌ای انجام گرفت و سپس اقدام به جمع‌آوری داده‌های مربوط به چگونگی عملکرد متغیرهای تحقیق شده و سرانجام به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد، ضمن اینکه در تمامی مراحل از نظرات خبرگان استفاده شد.

همان‌طوری که ذکر شد این تحقیق زمینه‌ای - موردی بوده و مهمترین هدف اصلی آن تجزیه و تحلیل و توصیف راهبردهاست که با جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل آنها، هدف پژوهش دنبال گردید و از طریق بررسی اسنادی و مدارک کتابخانه‌ای نیازهای اطلاعاتی تأمین شده است، در واقع این کار، مطالعه اکتشافی است که با جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها محقق شده است. با این وجود با توجه به اینکه این پژوهش در نوع خود ویژگی‌های بارز و برجسته‌ای داشته، پژوهشگران و کارشناسان طرف مشاوره که در کل طرح بوده یا برخی از موارد می‌توانستند نقطه نظراتی داشته باشند تلاش گردید کسانی باشند که حداقل بیست‌سال سابقه داشته و برنامه‌های پنج‌ساله را تجربه کرده باشند. از طرفی از آنجایی که نگاه این پژوهش یک نگاه کلان و راهبردی بوده و در نظر داشت با نگاه مدیریت استراتژیک، برنامه‌های گذشته را بررسی نماید خبرگانی می‌باید انتخاب می‌شدند که با علم مدیریت راهبردی آشنایی کامل داشته و دارای تبحر لازم باشند، ضمن اینکه اولویت پژوهش، نظرسنجی و انتخاب خبرگانی بود که علاوه بر ویژگی فوق، این مشخصه را داشته باشند که چهار برنامه را در بخش کشاورزی شناخته و از نزدیک با کم‌وکیف و چگونگی تدوین و اجرای آن آشنایی کافی داشته باشند، انتخاب خبرگانی با این ویژگی از محدودیت‌های اصلی بود بدین جهت پژوهشگران با ویژگی مذکور انتخاب گردیده و به‌طور طبیعی این ویژگی‌ها را افراد معدودی داشته و لکن تلاش گردید از نقطه نظرات دیگر کارشناسانی که

حداقل در دو برنامه توسعه دخالت داشته و آشنایی مناسب با مباحث برنامه داشته باشند استفاده گردد و بدین جهت می‌توان گفت محوریت پژوهش که تهیه‌کنندگان اصلی می‌باشند پژوهشگرانی هستند که حائز ویژگی‌های مذکور می‌باشند، به عبارت دیگر آشنایی کامل با مبانی نظری علم مدیریت راهبردی داشته و تجربه و سابقه در چهار برنامه پنج‌ساله توسعه را دارند.

سطح تحصیل و سابقه افرادی که در این پژوهش از نقطه نظرات ایشان استفاده و مورد نظر سنجی قرار گرفته‌اند به شرح ذیل می‌باشند.

جدول ۱. سطح تحصیل و سابقه افرادی که در پژوهش از نقطه نظرات آنها استفاده شده است

نام و نام خانوادگی	سطح تحصیلات	سابقه کار (سال)
سیدمحمد اعرابی	دکتری	۲۸
محمدرضا جهانسوز	دکتری	۲۵
اسماعیل سعیدنیا	کارشناسی ارشد	۱۹
عزیز حاجی‌پور	کارشناسی ارشد	۲۶
اسماعیل نصراصفهانی	کارشناسی ارشد	۱۶
مهدی کاظم‌نژاد	دکتری	۲۰
علی کیانی‌راد	دکتری	۱۶
مهدی مرتضوی	دکتری	۲۳
سیدعلی اکبر عظیمی	دکتری	۱۶
محمدجواد تیموری	دکتری	۲۴
عباس غفاری	کارشناسی ارشد	۲۸
علی هلالی	کارشناسی ارشد	۱۷
مرتضی شیخعلی	کارشناسی ارشد	۱۷
محسن صمدی	دکتری	۲۸
حسین صفایی	کارشناسی ارشد	۲۸

روش‌شناسی در شناخت و گزینش استراتژی‌های بخش کشاورزی طی چهار برنامه پنج‌ساله توسعه

طبقه‌بندی کارکردها به تفکیک عناصر در مفهوم استراتژی

کارکردهای استراتژی در سه عنصر اصلی تشکیل‌دهنده یک استراتژی متبلور می‌شود به طوری که هر عبارت استراتژیکی متشکل از سه عنصر هدف، مسیر (راه) و ابزار است. به بیان دیگر عبارتی در ادبیات مدیریت استراتژیک، استراتژی اطلاق می‌شود که برای برون‌رفت از وضعیتی به وضعیت بهتر، ضمن تبیین هدف، مسیر و ابزار رسیدن به هدف را توصیه نماید.

کارکرد استراتژی به تفکیک عناصر اصلی تشکیل‌دهنده

- کارکرد استراتژی در تغییر اهداف بخش کشاورزی،
 - کارکرد استراتژی در تعیین مسیر رسیدن به اهداف بخش کشاورزی،
 - کارکرد استراتژی در تغییر روش‌ها، فرآیندها و فناوری‌های بخش کشاورزی.
- در ادامه به تبیین و تشریح بیشتر هریک از این کارکردهای استراتژی در غالب پاسخ‌های مورد انتظار می‌پردازیم.

کارکرد استراتژی در تغییر اهداف

مصادیق کارکرد استراتژی در تغییر اهداف بخش کشاورزی شامل «عینیت‌بخشی تدریجی به چشم‌انداز»، «پیوندزنده فعالیت‌های اجرایی در راستای اهداف» و «ایجاد و امکان‌پذیری قابلیت نظارت در مسیر حرکت به سمت اهداف» مورد نظر است. به عبارت دیگر برای تشخیص مفاهیم استراتژیکی به کار گرفته شده در اسناد برنامه‌های اول تا چهارم توسعه در مقابل هریک از مستندات موجود این سؤالات مطرح می‌شود:

۱. این رویکرد در عینیت بخشیدن به هدف بخش کشاورزی به چه میزان تبیین‌کننده مسئله است؟
۲. این رویکرد به چه میزان پیوندزنده فعالیت‌های اجرایی در راستای اهداف بخش کشاورزی است؟
۳. این رویکرد، قابلیت ایجاد مکانیسم نظارت در مسیر اهداف بخش کشاورزی را به چه میزان فراهم می‌سازد؟

نظر به اینکه مقایسه پاسخ سؤالات فوق نیازمند کمی نمودن و اعتبارسنجی پاسخ‌هاست؛ براساس نظریه‌های آماری ریاضی از طیف لیکرت^۱ استفاده و هریک از پاسخ‌ها بین اعداد ۱ تا ۵ مدرج و قابلیت امتیازگیری پیدا نمودند.

کارکرد استراتژی در تعیین مسیر

در ارتباط با کارکرد استراتژی در تعیین مسیر رسیدن به اهداف بخش کشاورزی در برابر هریک از مستندات سؤالات زیر مبتنی بر کارکرد مورد انتظار مطرح می‌شود:

۱. این رویکرد به چه میزان تعیین‌کننده مسیر و چگونگی دستیابی به اهداف بخش کشاورزی است؟
۲. این رویکرد به چه میزان تعیین‌کننده ابزار و منابع برای رسیدن به اهداف بخش کشاورزی است؟
۳. این رویکرد به چه میزان بسیج‌کننده امکانات و قابلیت‌های موجود برای رسیدن به اهداف بخش کشاورزی است؟

کارکرد استراتژی در تغییر روش‌ها، فرآیندها و فناوری‌ها

با عنایت به سومین عنصر از مفهوم استراتژی که تعیین‌کننده روش، فرآیند و تکنولوژی رسیدن به اهداف است چهار سؤال مشخص از هریک از رویکردهای مستند در برنامه‌ها، به قرار زیر است:

۱. آیا روش‌های پیش‌بینی شده در رویکرد، عامل هماهنگ‌کننده دستگاه‌های اجرایی برای تحقق

اهداف بخش کشاورزی است؟

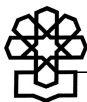
۲. آیا روش ارائه شده، اولویت‌ها را در تخصیص منابع برای تحقق اهداف بخش کشاورزی مشخص می‌کند؟

۳. آیا رویکرد مستند، تعیین‌کننده اولویت‌ها و راهنمایی‌کننده برای تحقق اهداف توسعه بخش کشاورزی است؟

۴. آیا رویکرد مستند در برنامه‌ها، تعامل دستگاه اجرایی با محیط را تعیین کرده است؟

ارزشگذاری عناصر در مفهوم استراتژی

با عنایت به اینکه مقایسه و انتخاب رویکردهای مستند در برنامه‌های پنج‌ساله اول تا چهارم توسعه در چارچوب ادبیات مدیریت راهبردی نیازمند به امتیازبندی آنها از یک‌سو و تحلیل کارشناسی از سوی دیگر است چگونگی و منطق ارزشگذاری به هریک از کارکردها و عناصر سه‌گانه (هدف، مسیر و ابزار) در مفهوم استراتژی مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

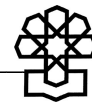
در مجموع ۱۰۵ رویکرد مستند از قوانین برنامه تحت عنوان راهبرد، خط‌مشی و سیاست‌های بخش کشاورزی واجد امتیازگیری تشخیص داده شده که بالاترین امتیاز از میان رویکردهای برنامه اول به راهبرد حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی با ۲۸۷۵۰ امتیاز، از میان رویکردهای برنامه دوم راهبرد تأمین منابع مالی توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی با ۴۱۰۰۰ امتیاز، از میان رویکردهای مستند برنامه سوم راهبرد تأمین و ارتقای امنیت غذایی با امتیاز ۳۵۲۰۰ و از رویکردهای مستند برنامه چهارم توسعه راهبرد توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی با ۴۴۱۵۰ امتیاز بیشترین امتیازات را اخذ کرده‌اند.

در ارتباط با چگونگی امتیازدهی به‌طور اجمال، موارد ذیل قابل ذکر است:

سه کارکرد راهبرد یعنی تغییر اهداف، تغییر مسیر و تغییر روش‌ها، براساس اهمیت مورد انتظار از ۱۰۰ امتیاز هر کارکرد به ترتیب ۵۰، ۳۰ و ۲۰ امتیاز گرفتند، بدین جهت کارکرد هر راهبرد در ارتباط با هر یک از این موارد قابل قیاس گردید. ازسویی برای اینکه کارکرد راهبرد در هر یک از سه کارکرد فوق‌الذکر می‌باید قابلیت تبیین بیشتری پیدا می‌کرد و درواقع از ذهنیت به عینیت بیشتر سوق پیدا می‌کرد، بنابراین هر یک از کارکردها به تفکیک عناصر اصلی تشکیل‌دهنده خود به یکسری کارکردهای عملیاتی‌تر تبدیل شدند. برای مثال کارکرد راهبرد در تغییر اهداف، به سه کارکرد عملیاتی تحت عنوان «عینیت‌بخشی تدریجی به چشم‌انداز»، «پیوندزنده فعالیت‌های اجرایی به اهداف»، «ایجاد قابلیت نظارت در مسیر حرکت به سمت اهداف»، تعریف گردیده و هر یک از اینها امتیازدهی گردیدند. به‌طوری که برای کارکردهای مذکور به ترتیب ۵۵، ۲۰ و ۲۵ امتیاز مد نظر قرار گرفت. علاوه‌بر این برای اینکه میزان ارتباط هر راهبرد با کارکرد عملیاتی قطعاً یکسان نیست و به‌منظور دقت هرچه بیشتر این ارتباط در یک طیف پنج طبقه‌ای از خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد می‌توانستند به فراخور ارتباط از ۱ تا ۵ امتیاز بگیرند، با این روش، ضرایب امتیاز برای کلیه راهبردها در کارکردهای کلی و عملیاتی، محاسبه گردید.

رویکردها و انتخاب استراتژی‌های بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه براساس امتیازات

به‌منظور گزینش کامل‌ترین رویکردهای مستند بخش کشاورزی در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، به‌گونه‌ای که حاوی ماهیت استراتژیکی بوده و بهترین پوشش را به هدف، مسیر و روش داده باشد و ازسوی دیگر منویات اصلی سیاستگذاران در توسعه بخش کشاورزی را دنبال نموده باشند و نیز به‌منظور جلوگیری و ممانعت از تکرار مفاهیم برمبنای امتیاز مکتسبه هر یک از گزینه‌های زیر مورد بررسی کارشناسی قرار گرفتند:

- الف) انتخاب رویکرد سیاست‌های برنامه مبتنی بر ۵۰ درصد امتیاز به بالا،
ب) انتخاب رویکرد سیاست‌های برنامه مبتنی بر ۷۵ درصد امتیاز به بالا،
ج) انتخاب رویکرد سیاست‌های برنامه مبتنی بر ۸۵ درصد امتیاز به بالا،
د) انتخاب رویکرد سیاست‌های برنامه مبتنی بر ۹۰ درصد امتیاز از بالاترین امتیاز در هر برنامه،
ه) انتخاب رویکردها براساس امتیازات تحلیل کارشناسی.

نتایج حاصل از بررسی در ارتباط با گزینه‌های «الف» و «ب» و «ج» و به نوعی گزینه «د» نشان داد که تعداد رویکردهای منتخب در برنامه، مشمول رویکردهای تکراری از یک‌سو و همچنین رویکردهایی می‌شود که واجد ماهیت استراتژیکی نیستند به‌گونه‌ای که عناصر هدف، مسیر و روش در تنظیم آنها به‌طور کامل ملحوظ نگردیده است. لذا روش (ه) مورد توجه قرار گرفت به‌گونه‌ای که نتایج حاصل از این انتخاب ضمن اینکه رویکرد سیاست‌های منتخب از بالاترین امتیازات به‌طور نسبی در هر برنامه برخوردار می‌باشند براساس تحلیلی کارشناسی، استراتژی‌های قالب در برنامه‌های اول تا چهارم توسعه را نیز شامل می‌شوند. مبتنی بر این روش، پنج مورد بالاترین امتیازات از برنامه اول، دو مورد برنامه دوم، سه مورد از بالاترین امتیازات در برنامه سوم و یک مورد از رویکرد سیاست‌ها که دارای بالاترین امتیاز است از برنامه چهارم توسعه به‌عنوان استراتژی برتر انتخاب شدند.

تجزیه و تحلیل کارشناسی از رویکرد سیاست‌های بخش در برنامه‌های اول تا چهارم

بررسی‌های کارشناسی از متن و محتوای خطوط دیکته شده در چهار برنامه نشان می‌دهد که محورهای زیر، همواره دغدغه‌های اصلی سیاستگذاران و تنظیم‌کنندگان برنامه‌های بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه بوده است هرچند که به تناسب شرایط محیطی، تعدادی از موارد در برخی از برنامه‌ها از منظر عمل مورد تأکید و توجه بیشتر و برخی نیز در برنامه‌ها مورد بی‌توجهی قرار گرفته است:

۱. خودکفایی در تولید محصولات اساسی،
۲. رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی،
۳. سازماندهی و مدیریت آب در بخش کشاورزی،
۴. حفظ، احیا، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی و ذخایر گیاهی و دامی،
۵. حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی،
۶. توسعه منابع انسانی و فناوری در بخش کشاورزی،

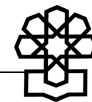
۷. توسعه صنایع تبدیلی، تکمیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی،
۸. اصلاح سیاستگذاری مدیریت در بخش دولتی و بخش غیردولتی بخش کشاورزی،
۹. حفاظت از محیط زیست در بخش کشاورزی،
۱۰. ارتقای امنیت غذایی در کشور.

بدین ترتیب یکی از روش‌های شناسایی و گزینش استراتژی‌های بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه، اتکا به محورهای فوق خواهد بود. به عبارت دیگر براساس این الگو مستندات چهار برنامه بررسی و مواردی که مرتبط با یک یا چند محور فوق باشد را انتخاب و سپس عناصر اصلی آنها را شامل هدف، مسیر و روش اشاره شده توسط سیاستگذار را استخراج و سپس با انتخاب شاخص‌های ذریبط مورد ارزیابی قرار داد.

ارزیابی اعتبار پیش‌فرض‌ها و اثربخشی استراتژی‌های منتخب

شناخت و ارزیابی مؤلفه‌ها و شاخص‌های تبیین‌کننده پیش‌فرض‌های تدوین‌ه‌ریک از استراتژی‌های منتخب و همچنین مؤلفه‌ها و شاخص‌های اثربخشی ناشی از اجرای این استراتژی‌ها در یافتن مسیر آینده نقش بسزایی دارد و اهمیت آن بدان دلیل است که روشن می‌شود پیش‌فرض‌ها هم‌اکنون نیز از اعتبار برخوردار است و یا راهبردهای مذکور درحال حاضر نیز موضوعیت دارد تا استمرار و تدام یابد. برای اعتبارسنجی استراتژی‌های منتخب یازده‌گانه می‌باید یکسری پیش‌فرض‌ها براساس مطالعات اسنادی و تجارب کارشناسی و نظر خبرگان احصا می‌گردید. برای این منظور، پیش‌فرض‌های پیشنهادی متعددی در جلسات خبرگان مورد بررسی قرار گرفت و تعداد مشخصی از پیش‌فرض‌های با درجه اهمیت بیشتر انتخاب شده و به اصطلاح نرمالایز شده و این مؤلفه‌ها پس از تأیید و نهایی شدن، اعتبارسنجی شدند. به عبارت دیگر پیش‌فرض‌های مرتبط با هر استراتژی در یک طیف پنج‌طبقه‌ای از اعتبار خیلی کم تا اعتبار خیلی زیاد مشخص شدند و این طیف کیفی با ارقام مدرج گردیده‌اند و نظر خبرگان نسبت به آنها جویا شده و با استفاده از تمامی نظرات به صورت معدل نمرات اکتسابی این نظرات ملاک قضاوت قرار گرفت.

همچنین برای ارزیابی اثربخشی اجرای راهبردهای منتخب، نیاز بود تا در چارچوب‌های مشخصی این استراتژی‌ها ارزیابی گردند، بنابراین برای اثربخشی هر یک از آنها، براساس مطالعات اسنادی و نظر خبرگان محورهای مشخصی به فراخور ارتباط با استراتژی، تعیین گردید و در نهایت برمبنای اجماع نظرات تعدادی از آنها که ارتباط بیشتر و بهتری داشتند انتخاب گردیدند. برای اینکه این محورهای اثربخشی قطعاً می‌توانستند آثار متفاوتی داشته باشند، بنابراین ابتدا در یک طیف کیفی

میزان اثربخشی این محورها از اثربخشی خیلی کم، کم، اثربخش (متوسط)، اثربخشی زیاد و خیلی زیاد مشخص گردیدند و برای کمیت‌پذیر شدن آنها از طیف‌های رقمی ۲۰ واحدی استفاده گردید و این روش برای کلیه استراتژی‌های یازده‌گانه عمل گردید و وضعیت اثربخشی مشخص شد. در اینجا ابتدا پیش‌فرض‌ها، محورها و مؤلفه‌های اثربخشی هر یک از استراتژی‌ها را ذکر نموده و در ادامه به تشریح و تبیین آن به صورت جداگانه و رقمی خواهیم پرداخت.

پیش‌فرض‌ها و مؤلفه‌های اثربخشی استراتژی‌های یازده‌گانه

۱. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی

الف) پیش‌فرض‌ها

- رسالت حاکمیت در تداوم تولید محصولات کشاورزی،
- مخاطره‌آمیز بودن فعالیت‌های کشاورزی،
- حمایت کشورهای پیشرفته از کشاورزی،
- شاخص بارندگی در ایران،
- پدیده خشکسالی‌های دوره‌ای در ایران،
- مقایسه جذابیت سرمایه‌گذاری با بخش‌های غیرمولد،
- صعوبت کار در بخش کشاورزی،
- دیربازده بودن سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- خریدهای تضمینی و اعلام قیمت تضمینی خرید،
- پوشش بیمه محصولات،
- اعطای تسهیلات بانکی،
- تأمین خسارات آسیب‌دیدگان خشکسالی و حوادث غیرمترقبه،
- نرخ مبادله محصولات کشاورزی.

۲. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی مدیریت اقتصادی بخش آب و کشاورزی

الف) پیش‌فرض‌ها

- آب مهمترین نهاده تولید است لذا باید مدیریت شود،
- ۹۲ درصد آب موجود کشور در کشاورزی مصرف می‌شود و باید بهینه مدیریت شود،

- نبود تعادل بین حجم آب‌های تنظیم شده و شبکه‌های انتقال تا مزرعه،
- نامتقارن بودن انگیزه مدیریت دولتی در مصرف آب به لحاظ زمانی در بخش‌های آب و کشاورزی،
- ضرورت سرمایه‌گذاری در تنظیم آب با رویکرد مشتری‌مداری در ایران،
- آبخوان‌داری، پخش سیلاب و مدیریت مصرف روان‌آب‌ها،
- ضرورت مدیریت واحد و هماهنگی برای منابع آب‌های زیرزمینی در واحدهای هیدرولوژیکی،
- ضرورت هماهنگی در آب‌های سطحی به لحاظ قانونمند بودن مدیریت آب‌های سطحی در یک دستگاه و مصرف آن در کشاورزی و دستگاه دیگر.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- هماهنگی بین سطوح اراضی آبخور سدها و شبکه‌های انتقال آب،
- هماهنگی بین سرمایه‌گذاری در احداث سد و توسعه شبکه‌های انتقال آب،
- روند تشدید بحران منابع آبی زیرزمینی در دشت‌ها،
- روند صدور مجوز احداث چاه،
- برآوردهای زیست‌محیطی ناشی از آلودگی منابع آبی،
- روند تخریب قنوات،
- نامتعادل بودن حجم آب‌های تنظیم شده با آب‌های تحویلی به کشاورزی.

۳. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی خودکفایی در محصولات کشاورزی

الف) پیش‌فرض‌ها

- واردات محصولات اساسی کشاورزی به کشور،
- ارزش‌ها و آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران (استقلال اقتصادی و خودکفایی)،
- روند رشد جمعیت کشور،
- الزام به رشد و توسعه روستاها از ناحیه رشد کشاورزی به‌عنوان فعالیت غالب،
- وجود ظرفیت‌های فراوان تولیدی و به‌کارگیری نیروی جوان روستا،
- پیش‌بینی عرضه کمتر محصولات اساسی به بازارهای بین‌المللی در آینده.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- نرخ رشد ارزش‌افزوده بخش کشاورزی،
- روند تولید سرانه محصولات کشاورزی،
- روند ارزش‌افزوده سرانه کشاورزی،

- روند تراز بازرگانی کشاورزی،
- روند توسعه اشتغال در کشاورزی،
- روند واردات محصولات اساسی.

۴. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی مدیریت الگوی کشت

الف) پیش‌فرض‌ها

- اقتصادی شدن تولید،
- تجاری شدن تولید،
- نوسانات در میزان تولید،
- هدفمند کردن و افزایش کارآیی در حمایت‌های دولت،
- تمرکز در انتقال و بهره‌برداری از فناوری‌های بهینه،
- یکپارچه‌سازی در اراضی تولید،
- تخصصی شدن تولید در مناطق،
- پشتیبانی پایدار از امنیت غذایی،
- استفاده بهینه از منابع آب، خاک و اقلیم،
- سرمایه‌گذاری و توسعه صنایع وابسته (پیشین و پسین).

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- نوسانات عرضه اصول در بازار،
- نوسانات قیمت محصولات در بازار،
- جذابیت سرمایه‌گذاری برای صنایع مرتبط با کشاورزی،
- هدفمندی حمایت‌های دولت،
- کارآمدی در بهره‌برداری از نهاده‌های تولید،
- گسترش آفات و بیماری‌ها.

۵. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی مدیریت بهینه منابع آب و خاک

الف) پیش‌فرض‌ها

- استفاده بهینه از منابع خاک کشور،
- گذر از کشاورزی سنتی به کشاورزی تجاری،

- امکان‌پذیری توسعه مکانیزاسیون و به‌کارگیری تکنولوژی برتر،
- جلوگیری از هدررفت منابع خاک در اراضی کوچک،
- جلوگیری از نبود انگیزه تولید در اراضی کوچک،
- اقتصادی نبودن تولید در قطعات کوچک،
- نبود قابلیت تأمین درآمد مکفی برای کشاورزان صاحب اراضی کوچک.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- روند تقطیع اراضی،
- کفایت درآمد تولیدکننده در اراضی خرد،
- استفاده از قطعات خرد،
- تفسیر کاربری قطعات خرد،
- بهره‌وری واحدهای خرد زراعی،
- اقتصادی و تجاری شدن تولید،
- خودمصرفی در قطعات کوچک،
- اقدامات حقوقی و قانونی در جلوگیری از تقطیع،
- اقدامات قانونی در ارتباط با موضوع ارث.

۶. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی تأمین منابع مالی بخش کشاورزی

الف) پیش‌فرض‌ها

- مکلف بودن دولت به سرمایه‌گذاری در بخش آب و کشاورزی براساس قانون اساسی،
- وجود فاصله بین بخش آب و کشاورزی با سایر بخش‌های اقتصادی در کشور،
- اتکا و وابستگی قشر عظیمی از جامعه به فعالیت‌های آب و کشاورزی،
- نبود توانایی و تمایل بخش خصوصی به ایجاد و توسعه زیرساخت‌های آب و کشاورزی،
- تلاش برای تحقق آرمان عدالت اقتصادی و اجتماعی در عرصه ملی،
- سبب شدن توسعه کشاورزی به توسعه ملی و آمایش سرزمین،
- ایجاد پایداری در بازدهی اقتصادی و اشتغال‌زایی ناشی از سرمایه‌گذاری دولت در بخش آب و کشاورزی،
- وجود ظرفیت‌های بلااستفاده در بخش آب و کشاورزی،
- ضرورت تأمین غذای مورد نیاز جامعه در داخل کشور،
- ایجاد جذابیت برای بخش غیردولتی با توسعه زیرساخت‌های توسعه سرمایه‌گذاری توسط دولت.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- نسبت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی به کل سرمایه‌گذاری،
- سهم تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی،
- سهم اعتبارات عمرانی دولت به بخش کشاورزی،
- توسعه اراضی آبی (زراعی و باغی)،
- توسعه صنایع وابسته به کشاورزی،
- توسعه فعالیت‌های دامداری و آبی‌پروری،
- توسعه مهار آب و احداث سد.

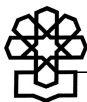
۷. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی محوریت بخش کشاورزی

الف) پیش‌فرض‌ها

- سهم نیروی کار کشاورزی به کل نیروی کار کشور،
- ارزان‌تر بودن اشتغال‌زایی در کشاورزی،
- تجربه فرآیند توسعه ملی سایر کشورها،
- نقش توسعه کشاورزی در آمایش سرزمین،
- ضرورت بهره‌برداری از منابع پراکنده در کشور،
- وجود ظرفیت بالقوه در بخش کشاورزی،
- ضرورت به‌کارگیری از فناوری‌های نوین و صنایع پیشرفته در تکمیل فرآیندهای کشاورزی،
- ضرورت اتکای اقتصاد به بهره‌برداری پایدار از منابع تجدیدشونده در مقابل منابع تجدیدناپذیر،
- ارتباط توسعه پایدار کشاورزی با حفاظت پایدار محیط زیست،
- وجود ظرفیت‌های خالی در فرآیندهای پس از تولید در راستای توسعه ملی،
- همبستگی شدید توسعه کشاورزی با تحقق آرمان عدالت اجتماعی و اقتصادی،
- همبستگی شدید توسعه صادرات و ارزآوری غیرنفتی با توسعه کشاورزی،
- همبستگی توسعه کشاورزی با امنیت ملی.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- توسعه‌یافتگی صنایع مرتبط با بخش کشاورزی،
- توسعه‌یافتگی بخش بازرگانی مرتبط با بخش کشاورزی،
- توسعه‌یافتگی شبکه ارتباطی کانون‌های تولید یا مصرف،

- کیفیت منابع انسانی بخش کشاورزی،
- ضریب مکانیزاسیون،
- توسعه صنایع تبدیلی، تکمیلی، نگهداری و...
- توسعه صنعت حمل و نقل مرتبط با بخش کشاورزی،
- به‌کارگیری فناوری‌های نوین در بخش کشاورزی،
- استاندارد شدن محصولات تولیدی.

۸. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی تأمین و ارتقای امنیت غذایی

الف) پیش‌فرض‌ها

- تکلیف دولت به اعتبار اصل چهل‌وسوم قانون اساسی،
- هزینه‌های کلان کشور ناشی از سوءتغذیه و پایین بودن امنیت غذایی،
- هزینه‌های کلان کشور ناشی از سبب نامناسب غذایی،
- ضرورت هدفمند کردن یارانه‌ها به لحاظ محدودیت منابع برای ارتقای امنیت غذایی،
- ضرورت ایجاد هماهنگی بین الگوی تولید محصولات کشاورزی و سبب مطلوب غذایی،
- ضرورت اصلاح سبب غذا از طریق اصلاح الگوی تولید،
- وجود ارتباط مستقیم بین سلامتی و ایمنی در تغذیه و روند توسعه ملی،
- ضرورت رویکرد به مصرف بهینه کود و سم در تولید از زاویه امنیت غذایی.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- روند تولید و عرضه سرانه،
- روند عرضه پروتئین حیوانی،
- روند عرضه پروتئین گیاهی،
- روند عرضه انرژی و کالری،
- هدفمند شدن یارانه‌ها در راستای ارتقای امنیت غذایی،
- مبارزه بیولوژیکی،
- مصرف سم و ترکیب کود،
- استانداردسازی محصولات،
- توسعه قرنطینه‌های دامی و گیاهی،
- توسعه کشت ارگانیک.

۹. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی حفاظت از منابع محیط زیست و

بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی

الف) پیش‌فرض‌ها

- خودتنظیمی دائمی منابع پایه با بهره‌برداری پایدار منابع،
- مرتبط بودن پایداری در کشاورزی با پایداری منابع پایه،
- مرتبط بودن حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی به عنوان بستر حیات،
- مکلف شدن دولت به مدیریت بهینه منابع پایه (انفال) در قانون اساسی،
- غیرقابل جبران بودن تخریب منابع پایه آب، خاک و جنگل و مرتع،
- آثار مخرب بهره‌برداری نامناسب منابع طبیعی بر جامعه اقتصادی - اجتماعی کشور،
- مرتبط بودن حفاظت از منابع با سلامتی و بهداشت انسان‌ها،
- اختلال در اکوسیستم براساس ناپایداری منابع پایه.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- روند وقوع سیل،
- انبوهی جنگل‌های صنعتی،
- تخریب جنگل‌ها،
- وابستگی دام به مراتع،
- تعداد دام در جنگل‌های شمال،
- وضعیت تالاب‌ها،
- حفاظت فیزیکی از جنگل‌ها و مراتع،
- آبخیزداری حوزه‌های آبخیز.

۱۰. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی

انتقال آب

الف) پیش‌فرض‌ها

- واقع شدن ایران در کمربند خشک اقلیم جهان،
- کمبود نزولات جوی،
- پراکنش نامناسب و زمان نامناسب بارندگی در کشور،
- روش‌های سنتی آبیاری با راندمان پایین در انتقال آب،

- روش‌های سنتی آبیاری با راندمان پایین در مزرعه،
- شرایط خاص توپوگرافی و هیدروگرافی و هیدرولوژی در عرصه ملی،
- وقوع خشکسالی و دسترسی کم به منابع آبی کشور.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- راندمان انتقال آب،
- راندمان بهره‌برداری در مزرعه،
- توسعه اراضی آبی،
- افزایش تولید و کاهش هزینه تولید،
- حفاظت از منابع آب‌های زیرزمینی،
- حفاظت از منابع آبی کشور.

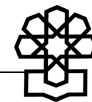
۱۱. پیش‌فرض‌ها و اثربخشی اجرای استراتژی توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی

الف) پیش‌فرض‌ها

- ضرورت نگاه همه‌جانبه به توسعه کشاورزی،
- نگاه توأمان به خودکفایی و صادرات و اقتصادی شدن تولید کشاورزی،
- نگاه توأمان به رویکرد جایگزینی واردات و توسعه صادرات در بخش کشاورزی،
- نگاه توأمان به توسعه کشاورزی و حفاظت از منابع پایه در محیط زیست،
- نگاه توأمان به رشد اقتصادی در بخش با الزام به حفظ محیط زیست،
- نگاه توأمان به خودکفایی با قید بهره‌برداری از مزیت‌های نسبی در تولید،
- نگاه توأمان به هماهنگی الگوی تولید و امنیت غذایی در کشور،
- نگاه توأمان به خودکفایی، رشد اقتصادی بخش کشاورزی و افزایش رفاه و درآمد تولیدکنندگان کشاورزی،
- نگاه توأمان به پایداری بخش کشاورزی و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی،
- نگاه توأمان به توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های بازرگانی و صنعتی مورد نیاز در بخش کشاورزی،
- نگاه توأمان به توانمندسازی بخش غیردولتی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشاورزی توسط دولت.

ب) محورهای اثربخشی اجرا

- رقابت‌پذیر شدن بخش کشاورزی،
- کاهش ریسک در فعالیت‌های کشاورزی،
- بهره‌برداری کشاورزی از بازار پول و سرمایه،

- کارآمدی حمایت دولت از بخش کشاورزی،
- سطح معیشت تولیدکنندگان،
- ساختار بازار محصولات کشاورزی،
- توسعه پایدار در فعالیتهای کشاورزی،
- کاهش ضایعات،
- بهره‌وری.

ارزیابی اعتبار پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی حمایت از بخش کشاورزی

برای ضرورت استمرار این استراتژی در برنامه آتی، گروه خبرگان براساس پیش‌فرض‌های محیطی احصا شده این استراتژی برآمدند و نسبت به ارزشگذاری محورها اقدام نمودند.

جدول ۳. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی حمایت از بخش کشاورزی

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. رسالت حاکمیت در تداوم تولید محصولات کشاورزی
		*			۲. مخاطره‌آمیز بودن فعالیتهای کشاورزی
		*			۳. حمایت کشورهای پیشرفته از کشاورزی
	*				۴. شاخص بارندگی در ایران
	*				۵. پدیده خشکسالی‌های دوره‌ای در ایران
*					۶. مقایسه جذابیت سرمایه‌گذاری با بخش‌های غیرمولد
		*			۷. صعوبت کار در بخش کشاورزی
	*				۸. دیربازده بودن سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
۲۰۰	۲۴۰	۱۸۰			جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۷۷/۵					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

از این محور سه محور دارای اعتبار زیاد، دو محور اعتبار خیلی زیاد و سه محور نیز نسبتاً اعتبار دارد و در مجموع براساس کمیت تعیین شده، استراتژی مذکور هم‌اکنون نیز دارای اعتبار زیادی است و استمرار این راهبرد در برنامه آتی نیز توصیه می‌شود.

ارزیابی اعتبار پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی مدیریت اقتصادی بخش آب و کشاورزی

۸ پیش‌فرض برای این استراتژی شناسایی شد، براین اساس و بر مبنای طیف کیفی پنج‌طبقه‌ای هریک از پیش‌فرض‌ها اعتبارسنجی شدند:

جدول ۴. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی مدیریت اقتصادی بخش آب و کشاورزی

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
*					۱. آب مهمترین نهاده تولید است لذا باید مدیریت شود
*					۲. ۹۲ درصد آب موجود کشور در کشاورزی مصرف می‌شود و باید بهینه مدیریت شود
	*				۳. نبود تعادل بین حجم آب‌های تنظیم شده و شبکه‌های انتقال تا مزرعه
	*				۴. نامتقارن بودن انگیزه مدیریت دولتی در مصرف آب به لحاظ زمانی در بخش‌های آب و کشاورزی
	*				۵. ضرورت سرمایه‌گذاری در تنظیم آب با رویکرد مشتری‌مداری در ایران
	*				۶. آبخوان‌داری، پخش سیلاب و مدیریت مصرف روان‌آب‌ها
*					۷. ضرورت مدیریت واحد و هماهنگی برای منابع آب‌های زیرزمینی در واحدهای هیدرولوژیکی
*					۸. ضرورت هماهنگی در آب‌های سطحی به لحاظ قانونمند بودن مدیریت آب‌های سطحی در یک دستگاه و مصرف آن در کشاورزی و دستگاه دیگر
۴۰۰	۳۲۰				جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۹۰					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

۴ پیش‌فرض دارای اعتبار خیلی زیاد و ۴ محور نیز دارای اعتبار زیاد تشخیص داده شدند و در مجموع به‌طور متوسط اعتبار این پیش‌فرض‌ها در طبقه خیلی زیاد قرار می‌گیرد که به منزله وجود این پیش‌فرض‌ها برای استمرار این استراتژی است. بنابراین تداوم این راهبرد با رویکرد به تقاضامحوری آب اهمیت می‌یابد.

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی

۶ پیش‌فرض برای این استراتژی شناسایی شد، این استراتژی ریشه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دارد بدین جهت در تمامی برنامه‌ها مورد تذکر و تأکید قرار گرفته است. ۴ پیش‌فرض، دارای اعتبار خیلی زیاد، ۱ پیش‌فرض دارای اعتبار زیاد و ۱ پیش‌فرض هم نسبتاً اعتبار دارد و در مجموع نیز براساس ارقام کمی، این استراتژی دارای اعتبار خیلی زیاد است، در واقع پیش‌فرض‌های اتخاذ این راهبرد به قوت خود برخوردار می‌باشند.

جدول ۵. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی خودکفایی

در محصولات اساسی کشاورزی

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
	*				۱. واردات محصولات اساسی کشاورزی به کشور
*					۲. ارزش‌ها و آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران (استقلال اقتصادی و خودکفایی)
		*			۳. روند رشد جمعیت کشور
*					۴. الزام به رشد و توسعه روستاها از ناحیه رشد کشاورزی به‌عنوان فعالیت غالب
*					۵. وجود ظرفیت‌های فراوان تولیدی و به‌کارگیری نیروی جوان روستا
*					۶. پیش‌بینی عرضه کمتر محصولات اساسی به بازارهای بین‌المللی در آینده
۴۰۰	۸۰	۶۰			جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۹۰					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی مدیریت الگوی کشت

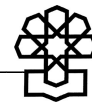
در ۴ برنامه گذشته، نسبت به مدیریت الگوی کشت حساسیت وجود داشته است. ۱۰ پیش‌فرض در این ارتباط از منظر خبرگان اعتبارسنجی شدند:

جدول ۶. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی

مدیریت الگوی کشت

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. اقتصادی شدن تولید
	*				۲. تجاری شدن تولید
	*				۳. نوسانات در میزان تولید
	*				۴. هدفمند کردن و افزایش کارآیی در حمایت‌های دولت
	*				۵. تمرکز در انتقال و بهره‌برداری از فناوری‌های بهینه
	*				۶. یکپارچه‌سازی در اراضی تولید
	*				۷. تخصصی شدن تولید در مناطق
*					۸. پشتیبانی پایدار از امنیت غذایی
*					۹. استفاده بهینه از منابع آب، خاک و اقلیم
	*				۱۰. سرمایه‌گذاری و توسعه صنایع وابسته (پیشین و پسین)
۳۰۰	۵۶۰				جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۸۶					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

۷ محور دارای اعتبار زیاد و ۳ محور دارای اعتبار خیلی تشخیص داده شدند و نظر به نمرات مشخصی که به این محورها اختصاص داده شد در مجموع این استراتژی در زمره استراتژی‌هایی با اعتبار خیلی زیاد شناخته شده پس می‌تواند استمرار یابد.

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی مدیریت بهینه منابع آب

از ۷ پیش‌فرض مرتبط با این استراتژی، ۵ پیش‌فرض اعتبار خیلی زیاد، ۲ پیش‌فرض اعتبار زیاد دارند و در مجموع این استراتژی حائز اهمیت بوده و پیش‌فرض‌های آن برای برنامه‌های آتی به قوت خود باقی است.

جدول ۷. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی مدیریت بهینه منابع آب و خاک

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. استفاده بهینه از منابع خاک کشور
*					۲. گذر از کشاورزی سنتی به کشاورزی تجاری
	*				۳. امکان‌پذیری توسعه مکانیزاسیون و به‌کارگیری تکنولوژی برتر
*					۴. جلوگیری از هدررفت منابع خاک در اراضی کوچک
	*				۵. جلوگیری از نبود انگیزه تولید در اراضی کوچک
*					۶. اقتصادی نبودن تولید در قطعات کوچک
*					۷. نبود قابلیت تأمین درآمد مکفی برای کشاورزان صاحب اراضی کوچک
۵۰۰	۱۶۰				جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۹۴					منوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

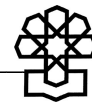
ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی تأمین منابع مالی بخش کشاورزی

با توجه به ۱۰ محوری که به‌عنوان پیش‌فرض این استراتژی تعیین شدند، بررسی این پیش‌فرض‌ها بیانگر این است که این استراتژی از اعتبار بالایی برخوردار است.

جدول ۸. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی تأمین منابع مالی بخش کشاورزی

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. مکلف بودن دولت به سرمایه‌گذاری در بخش آب و کشاورزی براساس قانون اساسی
	*				۲. وجود فاصله بین بخش آب و کشاورزی با سایر بخش‌های اقتصادی در کشور
	*				۳. اتکا و وابستگی قشر عظیمی از جامعه به فعالیت‌های آب و کشاورزی
	*				۴. نبود توانایی و تمایل بخش خصوصی به ایجاد و توسعه زیرساخت‌های آب و کشاورزی
*					۵. تلاش برای تحقق آرمان عدالت اقتصادی و اجتماعی در عرصه ملی
	*				۶. سبب شدن توسعه کشاورزی به توسعه ملی و آمایش سرزمین
	*				۷. ایجاد پایداری در بازدهی اقتصادی و اشتغال‌زایی ناشی از سرمایه‌گذاری دولت در بخش آب و کشاورزی
	*				۸. وجود ظرفیت‌های بلااستفاده در بخش آب و کشاورزی
*					۹. ضرورت تأمین غذای مورد نیاز جامعه در داخل کشور
	*				۱۰. ایجاد جذابیت برای بخش غیردولتی با توسعه زیرساخت‌های توسعه سرمایه‌گذاری توسط دولت
۳۰۰	۵۶۰				جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۸۶					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

از ۱۰ پیش‌فرض، ۷ محور دارای اعتبار زیاد و ۳ محور دارای اعتبار خیلی زیاد است. با عنایت به اینکه بخش کشاورزی از اهمیت و نقش مهم در توسعه ملی برخوردار است و همواره از نظر تخصیص منابع مورد بی‌توجهی واقع شده است، استمرار این راهبرد برای توسعه بخش ضروری است.

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی محوریت بخش کشاورزی

براساس آنچه که در جدول ذیل نیز ملاحظه می‌گردد از ۱۳ مؤلفه و شاخص احصا شده در پیش‌فرض‌های مربوط به تدوین استراتژی محوریت بخش کشاورزی تنها ۱ مؤلفه، به لحاظ اعتبارسنجی در حد متوسط است و ۸ مؤلفه دارای اعتبار زیاد و ۴ مؤلفه نیز دارای اعتبار خیلی زیاد هستند، بنابراین با توجه به اینکه این متغیرها و مؤلفه‌ها به شکل کمی در آمده و قضاوت کیفی را قابل انتقال نموده‌اند می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که اعتبار پیش‌فرض این راهبرد به‌طور متوسط خیلی زیاد است و بنابراین تداوم این راهبرد توصیه می‌گردد.

جدول ۹. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی محوریت بخش کشاورزی

شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی	اعتبار خیلی کم	اعتبار کم	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار زیاد	اعتبار خیلی زیاد
۱. سهم نیروی کار کشاورزی به کل نیروی کار کشور				*	
۲. ارزان‌تر بودن اشتغال‌زایی در کشاورزی				*	
۳. تجربه فرآیند توسعه ملی سایر کشورها				*	
۴. نقش توسعه کشاورزی در آمایش سرزمین				*	
۵. ضرورت بهره‌برداری از منابع پراکنده در کشور				*	
۶. وجود ظرفیت بالقوه در بخش کشاورزی				*	
۷. ضرورت به‌کارگیری از فناوری‌های نوین و صنایع پیشرفته در تکمیل فرآیندهای کشاورزی	*				
۸. ضرورت اتکای اقتصاد به بهره‌برداری پایدار از منابع تجدیدشونده در مقابل منابع تجدیدنپذیر			*		
۹. ارتباط توسعه پایدار کشاورزی با حفاظت پایدار محیط زیست					*
۱۰. وجود ظرفیت‌های خالی در فرآیندهای پس از تولید در راستای توسعه ملی				*	
۱۱. همبستگی شدید توسعه کشاورزی با تحقق آرمان عدالت اجتماعی و اقتصادی					*
۱۲. همبستگی شدید توسعه صادرات و ارزآوری غیرنفتی با توسعه کشاورزی				*	
۱۳. همبستگی توسعه کشاورزی با امنیت ملی					*
جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها			۶۰	۶۴۰	۴۰۰
متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها	۸۴				

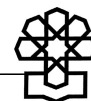
ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی تأمین و ارتقای امنیت غذایی

جدول ۱۰. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی در تدوین استراتژی تأمین و ارتقای

امنیت غذایی در کشور از دیدگاه تولید

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. تکلیف دولت به اعتبار اصل چهل‌وسوم قانون اساسی
*					۲. هزینه‌های کلان کشور ناشی از سوءتغذیه و پایین بودن امنیت غذایی
*					۳. هزینه‌های کلان کشور ناشی از سبب نامناسب غذایی
	*				۴. ضرورت هدفمند کردن یارانه‌ها به لحاظ محدودیت منابع برای ارتقای امنیت غذایی
	*				۵. ضرورت ایجاد هماهنگی بین الگوی تولید محصولات کشاورزی و سبب مطلوب غذایی
		*			۶. ضرورت اصلاح سبب غذا از طریق اصلاح الگوی تولید
	*				۷. وجود ارتباط مستقیم بین سلامتی و ایمنی در تغذیه و روند توسعه ملی
*					۸. ضرورت رویکرد به مصرف بهینه کود و سم در تولید از زاویه امنیت غذایی
۴۰۰	۲۴۰	۶۰			جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۸۵					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

همان‌طوری که ملاحظه می‌شود در استراتژی تأمین و ارتقای امنیت غذایی، ۸ پیش‌فرض وجود دارد، این پیش‌فرض‌ها اعتبارسنجی گردیدند بجز ۱ مورد از پیش‌فرض‌ها که نسبتاً اعتبار دارد، ۳ پیش‌فرض دارای اعتبار زیاد و ۴ پیش‌فرض دارای اعتبار خیلی زیادی است و در مجموع نیز اعتبار این استراتژی خیلی زیاد است.

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در تدوین استراتژی حفاظت از منابع محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی

پیش‌فرض‌های مربوط به استراتژی مرتبط با منابع طبیعی نیز ۸ مورد شناسایی شدند که ۴ مورد دارای اعتبار زیاد و در واقع بیشترین اعتبار را دارند ۲ مورد اعتبار زیاد و ۲ مورد نیز نسبتاً اعتبار دارند.

جدول ۱۱. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی استراتژی حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی کشور

شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی	اعتبار خیلی کم	اعتبار کم	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار زیاد	اعتبار خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. خودتنظیمی دائمی منابع پایه با بهره‌برداری پایدار منابع				*	
۲. مرتبط بودن پایداری در کشاورزی با پایداری منابع پایه					*
۳. مرتبط بودن حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی به عنوان بستر حیات					*
۴. مکلف شدن دولت به مدیریت بهینه منابع پایه (انفال) در قانون اساسی					*
۵. غیرقابل جبران بودن تخریب منابع پایه آب، خاک و جنگل و مرتع					*
۶. آثار مخرب بهره‌برداری نامناسب منابع طبیعی بر جامعه اقتصادی - اجتماعی کشور				*	
۷. مرتبط بودن حفاظت از منابع با سلامتی و بهداشت انسان‌ها			*		
۸. اختلال در اکوسیستم براساس ناپایداری منابع پایه			*		
جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها			۱۲۰	۱۶۰	۴۰۰
متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها	۸۵				

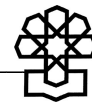

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی انتقال آب

در ارتباط با استراتژی بهره‌وری آب، پیش‌فرض‌های پذیرفته شده ۷ محور هستند از این تعداد ۳ پیش‌فرض دارای اعتبار خیلی زیاد، ۳ پیش‌فرض دارای اعتبار زیاد و ۱ پیش‌فرض نسبتاً اعتبار دارد، به عبارت دیگر در مجموع براساس نمره‌های مکتسبه و با توجه به معدل ۸۵، پیش‌فرض‌های این استراتژی در دامنه‌ای قرار می‌گیرند که دارای اعتبار خیلی زیاد است.

جدول ۱۲. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی استراتژی ردیف ۷۹ استراتژی ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی انتقال آب

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. واقع شدن ایران در کمربند خشک اقلیم جهان
	*				۲. کمبود نزولات جوی
*					۳. پراکنش نامناسب و زمان نامناسب بارندگی در کشور
	*				۴. روش‌های سنتی آبیاری با راندمان پایین در انتقال آب
		*			۵. روش‌های سنتی آبیاری با راندمان پایین در مزرعه
	*				۶. شرایط خاص توپوگرافی و هیدروگرافی و هیدرولوژی در عرصه ملی
*					۷. وقوع خشکسالی و دسترسی کم به منابع آبی کشور
۳۰۰	۲۴۰	۶۰			جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۸۵					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

ارزیابی پیش‌فرض‌ها در استراتژی توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی

براساس نظر خبرگان ۱۱ محور تحت عنوان پیش‌فرض‌ها این استراتژی شناسایی شدند که ۴ محور دارای اعتبار خیلی زیاد، ۶ محور دارای اعتبار زیاد و ۱ مؤلفه نیز دارای اعتبار متوسط است. ارقام حاصله بیانگر این نکته است که نگاه همه‌جانبه به توسعه کشاورزی در برنامه آینده می‌تواند مطمح نظر قرار گیرد و می‌تواند به‌عنوان یک رویکرد در برنامه‌های آتی دنبال شود.

جدول ۱۳. ارزشگذاری کمی تحلیل پیش‌فرض‌های محیطی استراتژی ردیف ۸۸
(استراتژی توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی)

اعتبار خیلی زیاد	اعتبار زیاد	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار کم	اعتبار خیلی کم	شرح محورهای پیش‌فرض تدوین استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
*					۱. ضرورت نگاه همه‌جانبه به توسعه کشاورزی
*					۲. نگاه توأمان به خودکفایی و صادرات و اقتصادی شدن تولید کشاورزی
	*				۳. نگاه توأمان به رویکرد جایگزینی واردات و توسعه صادرات در بخش کشاورزی
*					۴. نگاه توأمان به توسعه کشاورزی و حفاظت از منابع پایه در محیط زیست
	*				۵. نگاه توأمان به رشد اقتصادی در بخش با الزام به حفظ محیط زیست
	*				۶. نگاه توأمان به خودکفایی با قید بهره‌برداری از مزیت‌های نسبی در تولید
		*			۷. نگاه توأمان به هماهنگی الگوی تولید و امنیت غذایی در کشور
*					۸. نگاه توأمان به خودکفایی، رشد اقتصادی بخش کشاورزی و افزایش رفاه و درآمد تولیدکنندگان کشاورزی
	*				۹. نگاه توأمان به پایداری بخش کشاورزی و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
	*				۱۰. نگاه توأمان به توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های بازرگانی و صنعتی مورد نیاز در بخش کشاورزی
	*				۱۱. نگاه توأمان به توانمندسازی بخش غیردولتی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشاورزی توسط دولت
۴۰۰	۴۸۰	۶۰			جمع اعتبار پیش‌فرض‌ها
۸۵					متوسط اعتبار استراتژی بر مبنای اعتبار پیش‌فرض‌ها

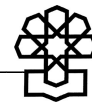
جدول ۱۴. ارزش کمی اثربخشی اجرای راهبرد حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. خریدهای تضمینی و اعلام قیمت تضمینی خرید			*		
۲. پوشش بیمه محصولات			*		
۳. اعطای تسهیلات بانکی			*		
۴. تأمین خسارات آسیب‌دیدگان خشکسالی و حوادث غیرمترقبه		*			
۵. نرخ مبادله محصولات کشاورزی		*			
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی		۸۰	۱۸۰		
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد برمبنای اعتبار محورها			۵۲		

میزان اثربخشی اجرای استراتژی حمایت از تولید و تولیدکنندگان برمبنای ۵ محور مشخص شده در حد متوسط ارزیابی شده است.

جدول ۱۵. ارزش کمی اثربخشی اجرای راهبرد مدیریت اقتصادی بخش آب و کشاورزی

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. هماهنگی بین سطوح اراضی آبخور سدها و شبکه‌های انتقال آب	*				
۲. هماهنگی بین سرمایه‌گذاری در احداث سد و توسعه شبکه‌های انتقال آب	*				
۳. روند تشدید بحران منابع آبی زیرزمینی در دشت‌ها		*			
۴. روند صدور مجوز احداث چاه			*		
۵. برآوردهای زیست‌محیطی ناشی از آلودگی منابع آبی		*			
۶. روند تخریب قنوات		*			
۷. نامتعادل بودن حجم آب‌های تنظیم شده با آب‌های تحویلی به کشاورزی		*			
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی	۴۰	۱۶۰	۶۰		
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد برمبنای اعتبار محورها			۳۷		

بر مبنای اندازه‌گیری و ارزش کمی چنان‌که ملاحظه می‌گردد از ۷ محور مرتبط ۲ محور دارای اثربخشی خیلی کم، ۴ محور اثربخشی کم و ۱ محور نیز اثربخشی متوسط بوده است.

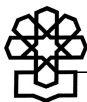
جدول ۱۶. ارزشگذاری اثربخشی اجرای راهبرد خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی			*		
۲. روند تولید سرانه محصولات کشاورزی				*	
۳. روند ارزش افزوده سرانه کشاورزی			*		
۴. روند تراز بازرگانی کشاورزی		*			
۵. روند توسعه اشتغال در کشاورزی		*			
۶. روند واردات محصولات اساسی		*			
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی		۱۲۰	۱۲۰	۸۰	
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها	۵۳				

۶ محور اثربخشی بیانگر این است که در ۳ محور اثربخشی کم، ۲ محور متوسط و ۱ محور اثربخشی زیاد بوده است. در مجموع اثربخشی اجرای این استراتژی در حد متوسط بوده است.

جدول ۱۷. ارزشگذاری اثربخشی ناشی از اجرای راهبرد مدیریت الگوی کشت بر اساس اولویت‌ها

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. نوسانات عرضه اصول در بازار		*			
۲. نوسانات قیمت محصولات در بازار		*			
۳. جذابیت سرمایه‌گذاری برای صنایع مرتبط با کشاورزی		*			
۴. هدفمندی حمایت‌های دولت		*			
۵. کارآمدی در بهره‌برداری از نهاده‌های تولید			*		
۶. گسترش آفات و بیماری‌ها			*		
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی		۱۶۰	۱۲۰		
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها	۴۶				

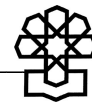

بررسی ۶ محور اثربخشی نشان می‌دهد که اثربخشی ناشی از این استراتژی در حد متوسط بوده است و بیشتر اثربخشی آن به صورت کم اثر بوده است.

جدول ۱۸. ارزشگذاری کمی اثربخشی ناشی از اجرای راهبرد محوریت بخش کشاورزی در اقتصاد ملی

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. توسعه‌یافتگی صنایع مرتبط با بخش کشاورزی		*			
۲. توسعه‌یافتگی بخش بازرگانی مرتبط با بخش کشاورزی	*				
۳. توسعه‌یافتگی شبکه ارتباطی کانون‌های تولید یا مصرف		*			
۴. کیفیت منابع انسانی بخش کشاورزی		*			
۵. ضریب مکانیزاسیون			*		
۶. توسعه صنایع تبدیلی - تکمیلی - نگهداری و...			*		
۷. توسعه صنعت حمل‌ونقل مرتبط با بخش کشاورزی	*				
۸. به‌کارگیری فناوری‌های نوین در بخش کشاورزی		*			
۹. استاندارد شدن محصولات تولیدی		*			
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی	۴۰	۲۰۰	۱۲۰		
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها			۴۰		

در ارتباط با این استراتژی نیز نظر خبرگان بر این است که در ۹ محور مرتبط، ۳ محور اثربخشی آن در حداقل ممکن، ۵ محور دارای اثربخشی کم و فقط ۲ محور دارای اثربخشی متوسط بودند و بنابراین در مجموع اثربخشی این استراتژی کم بوده است.

جدول ۱۹. ارزشگذاری اثربخشی ناشی از اجرای راهبرد مدیریت بهینه خاک و اراضی کشاورزی

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. روند تقطیع اراضی		*			
۲. کفایت درآمد تولیدکننده در اراضی خرد		*			
۳. استفاده از قطعات خرد		*			
۴. تفسیر کاربری قطعات خرد		*			
۵. بهره‌وری واحدهای خرد زراعی		*			
۶. اقتصادی و تجاری شدن تولید		*			
۷. خودمصرفی در قطعات کوچک		*			
۸. اقدامات حقوقی و قانونی در جلوگیری از تقطیع		*			
۹. اقدامات قانونی در ارتباط با موضوع ارث		*			
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی		۳۲۰			
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها			۴۰		

۹ محور مشخص شده در این استراتژی بیانگر این است که تمامی محورها در دامنه اثربخشی کم قرار گرفتند، به عبارت دیگر میزان اثربخشی اجرای این استراتژی کم بوده است.

جدول ۲۰. ارزشگذاری اثربخشی اجرای راهبرد اولویت دار بودن تخصیص و تأمین منابع

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. نسبت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی به کل سرمایه‌گذاری		*			
۲. سهم تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی		*	*		
۳. سهم اعتبارات عمرانی دولت به بخش کشاورزی		*			
توسعه اراضی آبی (زراعی و باغی)		*			
۵. توسعه صنایع وابسته به کشاورزی		*			
۶. توسعه فعالیت‌های دامداری و آبی‌پروری			*		
۷. توسعه مهار آب و احداث سد				*	
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی		۱۶۰	۱۲۰	۸۰	
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها			۴۵		

ارزشگذاری اثربخش اجرای این استراتژی، این مسئله را رهنمون می‌کند که در ۴ محور دارای اثربخشی کم، ۲ محور دارای اثربخشی متوسط و فقط ۱ محور اثربخشی آن زیاد بوده است. بجز این محور می‌توان گفت در مجموع اثربخشی این استراتژی کم بوده است.

جدول ۲۱. ارزشگذاری اثربخشی اجرای راهبرد تأمین و ارتقای امنیت غذایی

اثربخشی خیلی زیاد	اثربخشی زیاد	نسبتاً اثربخش	اثربخشی کم	اثربخشی خیلی کم	شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۴۰-۲۱	۲۰-۰	
		*			۱. روند تولید و عرضه سرانه
		*			۲. روند عرضه پروتئین حیوانی
		*			۳. روند عرضه پروتئین گیاهی
	*				۴. روند عرضه انرژی و کالری
				*	۵. هدفمند شدن یارانه‌ها در راستای ارتقای امنیت غذایی
			*		۶. مبارزه بیولوژیکی
			*		۷. مصرف سم و ترکیب کود
			*		۸. استانداردهای محصولات
		*			۹. توسعه قرنطینه‌های دامی و گیاهی
			*		۱۰. توسعه کشت ارگانیک
	۸۰	۲۴۰	۱۶۰	۲۰	جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی
۴۵					متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها

از ۱۰ محور اثربخشی این استراتژی در ۱ محور خیلی کم اثر و در ۱ محور اثربخشی آن زیاد بوده در ۴ محور اثربخشی آن کم و همچنین در ۴ محور اثربخشی آن متوسط بوده است.

جدول ۲۲. ارزشگذاری اثربخشی اجرای راهبرد حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی کشور

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. روند وقوع سیل		*			
۲. انبوهی جنگل‌های صنعتی		*			
۳. تخریب جنگل‌ها		*			
۴. وابستگی دام به مراتع		*			
۵. تعداد دام در جنگل‌های شمال	*				
۶. وضعیت تالاب‌ها		*			
۷. حفاظت فیزیکی از جنگل‌ها و مراتع		*			
۸. آبخیزداری حوزه‌های آبخیز		*			
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی	۲۰	۲۸۰			
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها	۳۷				

از ۸ محور مرتبط، ۷ محور آن دارای اثربخشی کم و حتی ۱ محور نیز اثربخشی آن خیلی کم بوده است.

جدول ۲۳. ارزشگذاری اثربخشی اجرای راهبرد ارتقای بهره‌وری در شبکه‌های فرعی و مزرعه

شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. راندمان انتقال آب		*			
۲. راندمان بهره‌برداری در مزرعه			*		
۳. توسعه اراضی آبی		*			
۴. افزایش تولید و کاهش هزینه تولید		*			
۵. حفاظت از منابع آب‌های زیرزمینی		*			
۶. حفاظت از منابع آبی کشور	*				
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی	۲۰	۱۶۰	۶۰		
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد بر مبنای اعتبار محورها	۴۰				

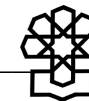
در مجموع اثربخشی این راهبرد بر مبنای کمیت‌پذیری ۶ محور مرتبط در حد اثربخشی کم ارزشگذاری شد.

جدول ۲۴. ارزشگذاری اثربخشی اجرای راهبرد توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی

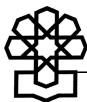
شرح محورهای اثربخشی اجرای استراتژی	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد
	۲۰-۰	۴۰-۲۱	۶۰-۴۱	۸۰-۶۱	۱۰۰-۸۱
۱. رقابت‌پذیر شدن بخش کشاورزی		*			
۲. کاهش ریسک در فعالیتهای کشاورزی		*			
۳. بهره‌برداری کشاورزی از بازار پول و سرمایه		*			
۴. کارآمدی حمایت دولت از بخش کشاورزی		*			
۵. سطح معیشت تولیدکنندگان		*			
۶. ساختار بازار محصولات کشاورزی		*			
۷. توسعه پایدار در فعالیتهای کشاورزی		*			
۸. کاهش ضایعات		*			
۹. بهره‌وری			*		
جمع ارزش کمی محورهای اثربخشی		۲۸۰	۱۲۰		
متوسط اثربخشی اجرای راهبرد برمبنای اعتبار محورها			۴۴		

اثربخشی اجرای این استراتژی برمبنای ۹ محور مشخص، بیانگر این است که این استراتژی اثربخشی کمی داشته است.

جدول ۲۵. نتایج حاصل از ارزیابی شاخص‌های راهبردی پیرامون چگونگی اعتبار پیش‌فرض‌های تدوین استراتژی‌ها و چگونگی اثربخشی ناشی از اجرای استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه

ردیف	شرح راهبرد	اعتبار پیش‌فرض‌های تدوین استراتژی در شرایط کنونی						اثربخشی اجرای استراتژی‌ها							
		اعتبار خیلی کم	اعتبار کم	نسبتاً اعتبار دارد	اعتبار زیاد	اعتبار خیلی زیاد	متوسط کل	اثربخشی خیلی کم	اثربخشی کم	نسبتاً اثربخش	اثربخشی زیاد	اثربخشی خیلی زیاد			
۱	حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی			*											
۲	مدیریت اقتصادی بخش آب کشاورزی					*									
۳	خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی					*									
۴	مدیریت الگوی کشت براساس اولویت‌ها					*									
۵	مدیریت بهینه منابع خاک و اراضی زراعی کشور					*									
۶	تأمین منابع مالی توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی					*									
۷	محوریت بخش کشاورزی در اقتصاد ملی					*									
۸	تأمین و ارتقای امنیت غذایی در کشور					*									
۹	حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی کشور					*									
۱۰	ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی انتقال آب					*									
۱۱	توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی در کشور					*									
	جمع‌بندی					۹۸	۱۰۰۰	۸۰					۳۶۰	۲۰۰	۵۶

جمع‌بندی

نتایج حاصل از اعتبارسنجی پیش‌فرض‌ها نشان داد که اعتبار پیش‌فرض‌های تدوین استراتژی تمامی ۱۱ استراتژی که در ۴ برنامه توسعه مورد توجه دست‌اندرکاران تنظیم و تصویب برنامه توسعه بخش کشاورزی قرار داشته است هم‌اکنون نیز در سطح خیلی زیاد از اعتبار برخوردار است. همچنین ارزیابی مؤلفه‌های اثربخشی ناشی از اجرای ۱۱ استراتژی توسعه بخش کشاورزی نیز نشان می‌دهد که ۵ مورد از استراتژی‌ها شامل استراتژی مدیریت اقتصادی بخش آب کشاورزی، استراتژی مدیریت بهینه منابع خاک و اراضی زراعی کشور، استراتژی محوریت بخش کشاورزی، استراتژی حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی کشور و استراتژی ارتقای بهره‌وری آب در شبکه‌های فرعی انتقال آب، اجرای آنها در سطح کم اثربخش بوده است و اجرای ۶ استراتژی حمایت از تولید، خودکفایی در محصولات اساسی، مدیریت الگوی کشت، تأمین منابع مالی، تأمین و ارتقای امنیت غذایی از بُعد تولید و توسعه همه‌جانبه بخش کشاورزی از اثربخشی متوسط برخوردار بوده است. ارزیابی انجام شده نشان داد که به‌طور کلی علل اساسی اعتباردار بودن پیش‌فرض‌های استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی در شرایط کنونی موارد زیر بوده است:

۱. **ماهیت استراتژی‌ها:** بررسی ماهیت ۱۱ راهبرد منتخب توسعه بخش کشاورزی که در چهار برنامه پنج‌ساله توسعه و به شقوق مختلف مورد توجه دست‌اندرکاران و تدوین و تصویب برنامه‌ها بوده است نشان می‌دهد که در تنظیم راهبردها، به مسائل کلیدی اجرای آنها در زمینه‌هایی از قبیل مدت زمان برنامه، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اجرایی قوه مجریه، ساختارها و روندهای حقوقی و قانونی تسهیل‌کننده اجرای راهبردها، ساختار سیاسی ملی، همسویی‌های فرا قوه‌ای و منابع مالی مورد نیاز برای اجرای راهبردها، رویکردهای مردم به برنامه و عوامل تسهیل‌کننده مردمی و نهادهای مردمی پشتیبانی‌کننده از اجرای راهبردها به‌صورتی سازمان‌یافته توجه نشده و پیش‌بینی‌های لازم در ارتباط با تعامل با هریک از چالش‌های فوق، به‌عمل نیامده است.

علاقه به حل همه مسائل استراتژیک بخش کشاورزی در یک دوره پنج‌ساله بدون توجه به میزان اهمیت و اولویت و اثرگذاری آنها، علت دیگری است که سبب شده است با وجود اجرای چهار برنامه پنج‌ساله توسعه، هم‌اکنون نیز همان پیش‌فرض‌های تدوین راهبرد، از اعتبار زیادی برخوردار باشد. اساساً تحلیل‌های راهبردی از مسائل استراتژیک به‌ویژه در سطح ملی و بخش عمومی از یک‌سو و شرایط خاصی که به لحاظ سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای درحال توسعه با آن مواجه هستند از سوی دیگر این امکان را برای تحلیلگران فراهم می‌سازد تا موجبات

القای علاقه به حل کلیه مسائل در ظرف زمانی محدود برطرف گردد. بررسی‌ها نشان می‌دهند دست‌اندرکاران مصمم بوده‌اند به هر ترتیبی که شده است در پنج‌سال علاوه‌بر حل مشکلات ساختاری و بسیار پیچیده قوه مجریه به لحاظ ساختارهای تشکیلاتی، منابع انسانی، نظام اداری، قوانین پیچیده و دست‌وپاگیر و... دستگاه اجرایی را مجبور به اجرای استراتژی‌هایی نمایند که پله اول شروع برای آنها، وجود ساختار مدیریت چالاک و چابک و منعطف در سطح ملی بوده است.

۲. فقدان برنامه بلندمدت که جانمایی استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی در چارچوب آن برنامه‌های میان‌مدت نقش موزاییک‌های مکمل یکدیگر را ایفا نماید، علت دیگری است که موجب شد پس از چهار برنامه توسعه هنوز پیش‌فرض‌های تدوین راهبرد به قوت خود باقی بوده و اعتبار داشته باشد. ارزیابی‌ها نشان می‌دهند در هر زمینه‌ای بدون اینکه به موزاییک قبل و بعد توجه گردد اقدامات پراکنده و غیرسیستماتیک انجام گیرد، بدین جهت ملاحظه می‌گردد که بسیاری از سرمایه‌گذاری‌های مادی و غیرمادی صورت گرفته، از اثربخشی لازم و مورد انتظار برخوردار نباشد. به عبارت دیگر طراحی اهداف بلندمدت مبتنی بر تحلیل فنی از مراحل چگونگی دستیابی به آن، این امکان را برای نظام اجرایی فراهم می‌سازد تا هر دولتی خودش را در مسیر مشخص دسترسی به هدف، تعریف و سهم آن از تحقق اهداف بلندمدت را مشخص و امکان نظارت و ارزیابی هر یک از مراحل نظام تصمیم‌گیری کشور را فراهم نماید.

۳. فقدان تدبیر برای تأمین الزامات اجرای استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی، علت دیگری است که به‌طورکلی پیاده‌سازی استراتژی‌ها را با مشکل مواجه ساخته و آنها را ناموفق نموده است. بنابراین براساس علل بسیار کلی که اشاره شد، اعتبار داشتن پیش‌فرض‌های تدوین استراتژی‌هایی که دو دهه است ذهن مدیریت عالی کشور را درگیر خود نموده است امری بدیهی خواهد بود و لذا برای ممانعت از تکرار این فرآیند بیست‌ساله، با استفاده از تجارب گذشته نسبت به طراحی و تنظیم استراتژی‌های توسعه برنامه پنج‌ساله پنجم در بخش کشاورزی اقدام لازم معمول گردد.

همچنین تجزیه و تحلیل چگونگی اثربخشی اجرای استراتژی‌ها نشان می‌دهد که با عنایت به تحلیل ارائه شده در زمینه علل اعتباردار بودن استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی، ضعف در اثربخشی ناشی از اجرای استراتژی‌ها را می‌توان متأثر از دو عامل کلی زیر دانست:

- علل محیطی از زمره علل ضعف در اثربخشی اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی است به عبارت روشن‌تر متفاوت بودن تقویم طراحی، تصویب و ابلاغ برنامه‌های توسعه، متلاطم بودن محیط‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، آماده نشدن و آمادگی نداشتن مصرف‌کنندگان اصلی نتایج حاصل از پیاده‌سازی راهبردها، فقدان و ضعف همسویی‌های برون‌بخشی، رویکردهای بخشی‌نگری در تمامی زمینه‌ها و در اغلب دستگاه‌های اجرایی، فقدان سامانه‌های مأموریت

چندبخشی، ساختارهای نامتناسب فرابخشی و...، در محیط خارج از دستگاه اجرایی متولی بخش کشاورزی و عوامل محیطی داخلی (داخل دستگاه متولی بخش کشاورزی) از قبیل ساختارهای اداری نامناسب، فرآیندهای کاری نامناسب، منابع انسانی ناکارآمد، ضعف در تجهیز منابع، رویکرد هزینه‌ای به انجام وظایف ملی، فقدان و ضعف نظام نوآوری، مدیریت دانش، فقدان رویکرد راهبردی در تحلیل چالش‌های توسعه‌ای و اجرایی، بی‌توجهی به تدابیر و الزامات آماده‌سازی اجرای استراتژی‌ها و ضعف در رویکرد مشارکت‌گرایی و ساختارمندی ضعیف جامعه هدف، عدم توجه شایسته به کنترل و فواید آن، از جمله دلایل اثربخشی ضعیف ناشی از اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی تلقی می‌گردد.

- علل ماهیتی در تنظیم راهبرد، در چارچوب دانش مدیریت راهبردی، هر راهبردی متشکل از سه عنصر اساسی است که شامل هدف، مسیر و ابزار و روش تحقق هدف‌هاست. بررسی‌هایی که از مستندات قانونی بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه به عمل آمد نشان داد که به‌علل مختلف از جمله ضعف آشنایی با دانش مدیریت راهبردی، تنظیم‌کنندگان راهبردهای توسعه، به تبیین کامل عناصر استراتژی‌ها اهتمام کامل معمول نداشته‌اند و لذا در زمان اجرای استراتژی‌ها، بعضاً مجری براساس سلیقه، دانش، شرایط محیطی و عمق برداشت از اهداف راهبردها و غیره، در سازماندهی اقدامات اجرایی به‌گونه‌ای اقدام نموده است که منویات طراحان به‌طور کامل و جامع در مقام عمل محقق نشده است و لذا اثر این رویکرد، ضعف اثربخشی خودش را نشان داده است.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر تلاش شد که ضمن ارائه تحلیلی کلی از ماهیت و جوهره راهبردهای توسعه بخش کشاورزی در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، به‌صورتی موردی و در سطح راهبردی، علل اساسی اثربخشی ضعیف ناشی از اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه را مورد اشاره قرار داده و همچنین به‌علل اعتبار داشتن پیش‌فرض‌های تدوین راهبردهای فوق پرداخته شود.

بهره‌نگرفتن از اصول دانش مدیریت راهبردی در تنظیم راهبردهای توسعه بخش کشاورزی و نبود چارچوب‌های بلندمدت برای حل مسائل استراتژیک بخش کشاورزی از یک‌سو و چالش‌های سیاسی، نبود تناسب در تقویم تصویب قانونی با تقویم نظام اجرایی، به انضمام شناخت ضعیف از چالش‌ها و قابلیت‌های نظام اجرایی از سوی دیگر، مبانی پایداری اعتبار پیش‌فرض‌های تدوین راهبردهای توسعه بخش کشاورزی علیرغم اجرای آنها در قالب چهار برنامه پنج‌ساله توسعه است. عمده‌ترین علت اثربخشی ضعیف، ناشی از اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی، ضعف

مدیریت کلان و مدیریت دستگاه اجرایی بخش کشاورزی است.

در تبیین بیشتر این مسئله همان‌طوری که ملاحظه گردید باید گفت در حال حاضر تمامی پیش‌فرض‌های تدوین و تصویب استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی از اعتبار زیاد و خیلی زیاد برخوردار هستند و این نتیجه به مفهوم ضرورت استمرار اجرای استراتژی‌هایی است که در برنامه‌های گذشته مورد توجه قرار گرفته است. نتایج ارزیابی اثربخشی ناشی از اجرای استراتژی‌ها بیانگر این است که اجرای آنها نسبتاً (در حد متوسط) اثربخش بوده است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد چالش‌های اساسی در اجرای استراتژی‌های توسعه بخش

کشاورزی به شرح زیر هستند:

۱. در طراحی استراتژی‌های توسعه بخش کشاورزی، به مسائلی از قبیل مدت زمان برنامه‌های توسعه، ظرفیت‌های نظام اجرایی، عوامل تسهیل‌کننده در اجرای استراتژی و ساختار تقویم نظام سیاسی و اجرایی کشور دقت کافی معمول نشده است.

۲. طراحان استراتژی در ارزیابی حل مسائل استراتژیک بخش کشاورزی در یک دوره پنج‌ساله مواجه با بلندپروازی شده‌اند.

۳. فقدان برنامه بلندمدت در بخش کشاورزی، امکان اولویت‌گذاری در انتخاب و اجرای استراتژی‌ها را از بین برده است.

۴. طراحان استراتژی تدابیر لازم را برای الزامات تأمین مقدمات فنی - اقتصادی - اجتماعی را برای اجرای آنها را پیش‌بینی و فراهم نکرده‌اند.

پیشنهادها

طبعاً پیشنهادهای پژوهش حاضر به چالش‌ها و ضعف‌های نظام طراحی، تصویب و اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی متمرکز خواهد بود که به شرح زیر توصیه می‌گردد:

۱. به‌کارگیری اصول دانش مدیریت راهبردی در شناخت مسائل استراتژیک بخش کشاورزی و طراحی راهبردهای توسعه بخش،

۲. به‌کارگیری رویکرد کنترل استراتژیک در نظارت مستمر بر فرآیند اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی،

۳. طراحی افق بلندمدت برای حل مسائل استراتژیک بخش کشاورزی و تنظیم و اولویت‌بندی اجرایی راهبردهای توسعه بخش کشاورزی،

۴. برقراری تناسب بین راهبردهای توسعه بخش کشاورزی با قابلیت‌ها و ظرفیت‌های نظام

اجرائی کشور در یک دوره پنج‌ساله،

۵. دقت نظر و دقت عمل در فراهم نمودن الزامات و بستریهای مورد نیاز برای اجرای راهبردهای توسعه بخش کشاورزی در تنظیم، تصویب و اجرای راهبردها،
 ۶. منظور نمودن تجزیه و تحلیل چالش‌های نظام اجرایی کشور و تجدید نظر در ساختار نظام اداری و اجرایی کشور در تدوین استراتژی‌های توسعه،
 ۷. منظور نمودن تجدید نظر در نظام جذب، به‌کارگیری، تعدیل، نگهداری و بهسازی منابع انسانی بخش دولتی و نظام اجرایی کشور در بخش کشاورزی،
 ۸. بهره‌برداری از ظرفیت‌های قانونی و اجرایی برنامه پنج‌ساله پنجم به‌منظور حل اولویت‌دارترین مسائل استراتژیک بخش کشاورزی،
 ۹. تهیه و تدوین برنامه عملیاتی راهبردهای برنامه پنج‌ساله پنجم براساس مدل‌های تلفیقی،
 ۱۰. طراحی و اجرای فرآیندهای چندبخشی و ابلاغ مأموریت‌های شفاف و هماهنگ برای پیاده‌سازی راهبردهای توسعه بخش کشاورزی.
- صرفنظر از پیشنهادهای مذکور می‌توان موارد ذیل را تحت عنوان استراتژی‌های قابل استمرار در اولویت برنامه قرار داد:

۱. توسعه همه‌جانبه و پایدار کشاورزی،
۲. خودکفایی محصولات اساسی و تأمین امنیت غذایی،
۳. محوریت بخش کشاورزی و تأمین و تخصیص منابع مناسب مالی،
۴. تنوع و استمرار سیاست‌های حمایتی،
۵. مدیریت بهینه منابع و ارتقای بهره‌وری عوامل و منابع تولید.

منابع و مأخذ

۱. ارزیابی استراتژی‌های بخش کشاورزی در برنامه پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
۲. ارزیابی استراتژی‌های بخش کشاورزی در برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
۳. ارزیابی استراتژی‌های بخش کشاورزی در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
۴. ارزیابی استراتژی‌های بخش کشاورزی در برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.

شماره ۵ مسلسل: ۱۰۳۶۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نگاهی به راهبردهای اصلی بخش کشاورزی در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه در بیست‌سال گذشته

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی و منابع طبیعی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: مجتبی پالوج، علیرضا جیران

مدیر مطالعه: سیدحسین کاظمی (مؤسسه توسعه روستایی ایران)

ناظران علمی: الیاس نادران، حسن سبحانی، محسن صمدی

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: ———

ویراستار ادبی: ———

واژه‌های کلیدی:

۱. راهبرد

۲. توسعه

۳. ارزیابی راهبردها

۴. کنترل استراتژیک

۵. استراتژی‌های بخش کشاورزی

۶. اثربخشی راهبردها

۷. مدیریت استراتژیک

تاریخ انتشار: ۱۳۸۹/۵/۳۰